

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการรวบรวมและอนุรักษ์ความหลากหลายของพืชวงศ์ขิงของชุมชนบ้านตะโก
ล่าง ต.สวนผึ้ง จ.ราชบุรี เพื่อนำไปใช้ประโยชน์

Expand additional information Collection and conservation of
Zingiberaceae in Baan Ta Ko Lang, Suan Phueng, Ratchaburi Province

หัวหน้าโครงการ

ดร.นงนาถ พ่อคำ

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี (ราชบุรี)

โครงการวิจัยได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี

ทุนสนับสนุนด้านวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมพื้นฐาน

ปีงบประมาณ พ.ศ. 2565

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ของการศึกษานี้คือการสำรวจ รวบรวม และอนุรักษ์ความหลากหลายของพืชวงศ์ขิงในบริเวณพื้นที่ บ้านตะโกกลาง ตำบลสวนผึ้ง อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี ในช่วงเดือนเมษายนถึงเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2565 พบพืชวงศ์ขิงจำนวน 6 สกุล 36 ชนิด สกุลที่พบจำนวนชนิดมากที่สุด คือ สกุล *Curcuma* จำนวน 17 ชนิด รองลงมาคือ สกุล *Kaempferia* จำนวน 9 ชนิด, สกุล *Boesenbergia* จำนวน 3 ชนิด, สกุล *Globba* จำนวน 3 ชนิด และสกุล *Zingiber* และ สกุล *Amomum* มีจำนวนชนิดน้อยที่สุด คือ สกุลละ 2 ชนิด พบการใช้ประโยชน์พื้นบ้าน 3 ด้าน ได้แก่ ด้านยารักษาโรค ด้านไม้ประดับ และด้านความเชื่อ มีการพัฒนาระบบฐานข้อมูลสำหรับบันทึกข้อมูลรายการชนิดพืชวงศ์ขิงที่รวบรวมได้ และสามารถปรับปรุงแก้ไขข้อมูลที่จะมีการสำรวจเพิ่มเติมต่อไป

Abstract

The objectives of this study were to explore, collect and conservation status and traditional uses of Zingiberaceae in in Baan Ta Ko Lang, Suan Phueng, Ratchaburi province by survey during April and November 2022. Eleven genera, 52 species of Zingiberaceae were found. *Curcuma* is the most diverse genus with 17 species, followed by with *Kaempferia* 9 species, *Boesenbergia* 3 species. *Globba* 3 species. While the genus *Zingiber* and สกุล *Amomum* the least diverse genera with 2 species each. The traditional uses of three categories are medicine, ornamental plants and faith. The study receives the database system for saving and updating the list of Zingiberaceae data.

กิตติกรรมประกาศ

คณะผู้วิจัยขอขอบคุณทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี ("โครงการวิจัยได้รับทุนอุดหนุนจากสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) ทุนสนับสนุนด้านวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม ปีงบประมาณ พ.ศ.2565 ภายใต้รหัสโครงการ 65000241

ลงชื่อหัวหน้าโครงการ

ลงวันที่ 15 กันยายน 2566

สารบัญ

	หน้า
1. บทนำ	1
2. ทฤษฎีและ/หรือแนวความคิดที่นำมาใช้ในการวิจัย	2
3. วิธีดำเนินการวิจัย	4
4. อภิปรายผล	4
5. สรุปและข้อเสนอแนะ	11
6. เอกสารอ้างอิง	12
7. ภาคผนวก	13

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
ภาพที่ 1 การประชุมเพื่อสร้างความเข้าใจและแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับชุมชน	4
ภาพที่ 2 พืชวงศ์ขิง สกุล <i>Curcuma</i>	5
ภาพที่ 3 พืชวงศ์ขิง สกุล <i>Kaempferia</i>	6
ภาพที่ 4 พืชวงศ์ขิง สกุล <i>Boesenbergia</i>	6
ภาพที่ 5 พืชวงศ์ขิง สกุล <i>Globba</i>	6
ภาพที่ 6 พืชวงศ์ขิง สกุล <i>Zingiber</i>	7
ภาพที่ 7 พืชวงศ์ขิง สกุล <i>Amomum</i>	7
ภาพที่ 8 ภาพระบบฐานข้อมูลพืชวงศ์ขิงเพื่อใช้ในการกรอกและเก็บข้อมูล	7
ภาพที่ 9 แปลงเรียนรู้พืชวงศ์ขิงเพื่อเก็บอนุรักษ์พันธุ์และเป็นแหล่งเรียนรู้	8
ภาพที่ 10 การจัดเวทีถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญาและการใช้ประโยชน์ในการใช้พืชวงศ์ขิง	8
ภาพที่ 11 การจัดอบรมการถ่ายทอดความรู้เชิงปฏิบัติการการพัฒนาผลิตภัณฑ์สบู่จากพืชวงศ์ขิง 9	
ภาพที่ 12 โปสเตอร์แสดงผลการดำเนินโครงการให้แก่กลุ่มวิสาหกิจชุมชน ไบโอดีเรียกรีนบาน	10
ตะโกกลาง	
ภาพที่ 13 เอกสารเผยแพร่ความรู้ให้แก่ชุมชนเพื่อเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับผลการดำเนินงานวิจัย	11

1.บทนำ

ตำบลสวนสวนผึ้ง ตำบลสวนผึ้ง เป็น 1 ใน 4 ตำบล ของอำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี แบ่งการปกครองเป็น เทศบาลตำบล 1 แห่ง และองค์การบริหารส่วนตำบลสวนผึ้ง (อบต.) 1 แห่ง มีจำนวนหมู่บ้านทั้งหมด 8 หมู่บ้าน ประชาชนดั้งเดิมเป็นชนพื้นเมืองชาวกะเหรี่ยงเป็นส่วนใหญ่ มีประชากรทั้งสิ้น 10,611 คน เป็นชาย 5,672 คน หญิง 4,939 คน จำนวนครัวเรือน 3,653 ครัวเรือน (ข้อมูล ณ เดือนกันยายน 2549) พื้นที่ปกครองส่วนใหญ่ประกอบไปด้วย พื้นที่ภูเขาและป่าไม้ ตลอดชายแดนด้านตะวันตกติดประเทศพม่าโดยเทือกเขาตะนาวศรีเป็นแนวกั้นพื้นที่โดยประมาณ 426 ตารางกิโลเมตร หรือ 266,250 ไร่

ชุมชนบ้านตะโกกลางเป็นหมู่บ้านเข้มแข็งคู่ขนานตามแนวชายแดน ตั้งอยู่ หมู่ที่ 8 ต.สวนผึ้ง อ.สวนผึ้ง จ.ราชบุรี อยู่ในเขตอุทยานธรรมชาติวิทยา อันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ซึ่งเป็นพื้นที่ที่อยู่ในเขตผืนป่าตะวันตกตามแนวเทือกเขาตะนาวศรีและมีทรัพยากรป่าไม้ที่ยังอุดมสมบูรณ์และเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารสำคัญ คนในชุมชนได้มีการก่อตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ไร่โอเอสิบบกรีนบานตะโกกลาง เพื่อพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืนโดยใช้เกษตรอินทรีย์ โดยประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ได้แก่ ทำสวน ปลูกพืชไร่ ปลูกพืชผัก และไม้ดอกไม้ประดับ เป็นชุมชนที่มีความสนใจในการศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพ มีการรวบรวมพืชสมุนไพรไทยโดยเฉพาะพืชตระกูลถั่วและพืชวงศ์ขิงจากพื้นที่ป่าและจากแหล่งอื่นๆ จำนวนมากกว่า 20 ชนิด ซึ่งมีประโยชน์ในการใช้เป็นสมุนไพรรักษาโรค ปลูกเป็นไม้ประดับและสามารถนำมาสกัดเพื่อพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆ ได้อีกด้วย โดยปัจจุบันกลุ่มสมาชิกมีการสร้างรายได้จากการปลูกพืชวงศ์ขิงและนำมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆ เช่น สบู่ที่มีส่วนผสมจากสารสกัดจากขมิ้นแดง ว่านนางคำ เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตามปัจจุบันกลุ่มวิสาหกิจชุมชนยังไม่มีกระบวนการจัดการและอนุรักษ์ทรัพยากรพืชวงศ์ขิงอย่างเหมาะสมและไม่มีการจัดเก็บเป็นชุดความรู้อย่างเป็นระบบ จึงทำให้เกิดการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรได้ไม่เต็มที่ และไม่สามารถถ่ายทอดความรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพของชุมชนได้ ดังนั้นคณะผู้วิจัยจึงพัฒนาโครงการซึ่งมีแนวทางในการสำรวจ รวบรวมและจัดการแปลงปลูกพืชวงศ์ขิงแบบเกษตรอินทรีย์ จัดทำข้อมูลความรู้อย่างเป็นระบบ และทำการถ่ายทอดองค์ความรู้ให้แก่ชุมชน เพื่อให้ชุมชนตระหนักถึงการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรพืชในพื้นที่ได้อย่างเหมาะสมและยั่งยืน ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ความหลากหลายของพืชสมุนไพรในพื้นที่ของตนเอง และสามารถจัดพื้นที่เป็นศูนย์เรียนรู้ให้แก่บุคคลทั่วไปที่สนใจเพื่อศึกษาดูงาน นอกจากนี้ยังมีแนวทางในการถ่ายทอดความรู้การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากพืชวงศ์ขิงเพื่อสร้างอาชีพและรายได้เพิ่มให้แก่สมาชิกชุมชนในพื้นที่ ซึ่งถือได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นในการพัฒนาเศรษฐกิจระดับชุมชนให้มีศักยภาพและยั่งยืนได้ในอนาคต

2. ทฤษฎีและ/หรือแนวความคิดที่นำมาใช้ในการวิจัย

พืชวงศ์ขิงและการใช้ประโยชน์

พืชวงศ์ขิง (Zingiberaceae)

พืชวงศ์ขิง เป็นพืชล้มลุก สามารถเจริญเติบโตได้ดีทั้งในเขตร้อนและเขตอบอุ่นที่มีความชื้นสูง เป็นพืชสมุนไพรที่มีการกระจายพันธุ์อยู่ในประเทศแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อย่างแพร่หลาย พืชวงศ์ขิงประกอบด้วยชนิดพืชที่มีความหลากหลายสูงนับว่าเป็นวงศ์พืชที่ใหญ่วงศ์หนึ่ง คาดว่ามีอยู่ในโลกประมาณ 1,500 ชนิด สำหรับประเทศไทยมีพืชวงศ์ขิงประมาณ 25 สกุล 300 ชนิด (Larsen and Larsen, 2006) พืชที่อยู่ในวงศ์ขิงมีลักษณะเด่นคือ เป็นพืชล้มลุกหลายฤดู มีลำต้นใต้ดินแบบไรโซมหรือเหง้า และมีกลิ่นเฉพาะซึ่งเกิดจากน้ำมันหอมระเหยที่เป็นต่อมน้ำมันอยู่ภายในเซลล์ คนไทยส่วนใหญ่จะคุ้นเคยกับกลิ่น เช่น ขมิ้น ขิง ข่า กระชาย ที่มักพบอยู่ในชีวิตประจำวัน

การใช้ประโยชน์จากพืชวงศ์ขิง

คนไทยในอดีตได้ใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการนำพืชวงศ์ขิงมาใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้อย่างกว้างขวางและสืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่อง พืชวงศ์นี้มีลักษณะพิเศษคือทุกส่วนจะมีสารองค์ประกอบหลักที่เป็นน้ำมันหอมระเหย ให้กลิ่นเฉพาะตัวมีสรรพคุณเป็นยาสมุนไพร เป็นเครื่องเทศในการปรุงอาหาร และเครื่องสำอาง นอกจากนี้บางชนิดมีใบหรือดอกสวยงามสามารถปลูกเป็นไม้ดอกไม้ประดับได้เป็นอย่างดี เช่น ปทุมมา ซึ่งจัดเป็นไม้ประดับที่สวยงาม มีการส่งออกเป็นจำนวนมาก นอกจากนั้นยังมีการวิจัยสารสกัดจากเหง้าของพืชวงศ์ขิงที่สามารถใช้เป็นสารขับไล่แมลง ศัตรูพืชได้ด้วย จึงนับได้ว่าพืชวงศ์ขิงมีความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจเป็นอันมาก

แนวคิดการพัฒนาผลิตภัณฑ์

การพัฒนาผลิตภัณฑ์ หมายถึง การปรับปรุงและพัฒนาผลิตภัณฑ์ ด้านรูปแบบ ด้านบรรจุภัณฑ์ ด้านคุณภาพผลิตภัณฑ์ เพื่อการเพิ่มมูลค่าให้มีโอกาสทางการตลาดมากขึ้น โดยการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นและเทคโนโลยีที่เหมาะสมมาประยุกต์ใช้ในการปรับปรุงและพัฒนาผลิตภัณฑ์ (วรรณพรธน์ รีมผลดี, 2554) ประกอบด้วย 1. การพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ 2. การพัฒนาบรรจุภัณฑ์ 3. การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ 4. การพัฒนาลักษณะของผลิตภัณฑ์ 5. การพัฒนาด้านภูมิปัญญา 6. การพัฒนาเรื่องราวของผลิตภัณฑ์

วารุณี สุนทรเจริญเงิน (2556) ระบุว่า มูลค่าเพิ่ม คือ มูลค่าที่ผู้บริโภคได้รับจากการบริโภคผลิตภัณฑ์หรือบริการนั้นสูงขึ้น ไม่ว่าจะสัมผัสจากทางกายภาพ หรือสัมผัสได้จากความรู้สึกการ “สร้างมูลค่าเพิ่ม” มิใช่มีแค่เพียงการออกแบบผลิตภัณฑ์เท่านั้น แต่โอกาสนั้นอยู่ในทั้งกระบวนการ บางกรณีอาจจะเน้นในจุดเดียว แต่บางกรณีอาจต้องกระทำในหลาย ๆ จุดไปพร้อม ๆ กัน เพื่อให้ผลสำเร็จสุดท้าย คือการได้ผลิตภัณฑ์และบริการที่มี “มูลค่าเพิ่ม” สำหรับผู้บริโภคกลุ่มเป้าหมาย โดยมีหลักในการพิจารณาดังนี้คือ 1. การเพิ่มคุณค่า 2. การออกแบบผลิตภัณฑ์ 3. การพิจารณาวัตถุดิบ การคัดเลือกวัตถุดิบที่มีเรื่องราวที่จะสร้างมูลค่าเพิ่มได้ 4. การพิจารณาวิถีกระบวนการผลิต 5. การพิจารณาบรรจุภัณฑ์หรือการนำเสนอให้ผู้บริโภครับรู้ถึงคุณค่าของ

ผลิตภัณฑ์ตั้งแต่สัมผัสแรกหรือตั้งแต่มองเห็น 6. การพิจารณาสร้างมูลค่าเพิ่มในเชิงบริการให้กับผลิตภัณฑ์ 7. การเสริมสร้างคุณค่าให้ผลิตภัณฑ์และบริการนั้นๆ

มีการสำรวจพืชวงศ์ขิงในเขตสถานีพัฒนาและส่งเสริมการอนุรักษ์สัตว์ป่า พิชณุโลก พบพืชวงศ์ขิง ทั้งหมด 8 สกุล 17 ชนิด ได้แก่ สกุล Boesenbergia พบ 3 ชนิด, สกุล Cornukaempferia พบ 1 ชนิด คือ Cornukaempferia sp. สกุล Curcuma พบ 3 ชนิด, สกุล Gagnepania พบ 1 ชนิด, สกุล Globba พบ 4 ชนิด, สกุล Kaempferia พบ 3 ชนิด, สกุล Stahlianthus พบ 1 ชนิด และ สกุล Zingiber พบ 1 ชนิด (คงศักดิ์และคณะ, 2554)

สุรพล และคณะ (2560) ได้ศึกษาความหลากหลาย นิเวศวิทยา สถานะด้านการอนุรักษ์ และการใช้ประโยชน์พื้นบ้านของพืชวงศ์ขิงในพื้นที่จังหวัดหนองคาย ศึกษาระหว่างเดือนมกราคมถึงธันวาคม พ.ศ. 2557 โดยพบทั้งสิ้น 3 เผ่า 11 สกุล 52 ชนิด และ 1 ชนิดย่อย สกุลที่พบมากที่สุดคือ Curcuma (9 ชนิด) รองลงมา คือ สกุล Alpinia, Globba และ Kaempferia (สกุลละ 8 ชนิด) ส่วนสกุลที่พบน้อยที่สุดคือ Hedychium และ Etlingera (สกุลละ 1 ชนิด)พบว่ามีการใช้ประโยชน์พื้นบ้านมากที่สุดด้านสมุนไพร ด้านอาหาร (รวมทั้งเครื่องเทศ) ด้านเป็นไม้ประดับ และเป็นพืชมงคล และส่วนของพืชมาใช้ประโยชน์ ได้แก่ เหง้า ราก ลำต้นเหนือดิน ช่อดอก ใบ และผล

ฐนันต์ศักดิ์ และคณะ (2562) ได้ศึกษาความหลากหลายของพืชวงศ์ขิงในพื้นที่อำเภอปทุมรัตต์ จังหวัดร้อยเอ็ด จากการลงพื้นที่สำรวจ ระหว่างเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2560 - กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2561 พบทั้งสิ้น 6 สกุล 12 ชนิด สกุลที่พบมากที่สุด คือ Zingiber (4 ชนิด) รองลงมาคือ สกุล Curcuma (3 ชนิด) Alpinia (2 ชนิด) ส่วนสกุลที่พบน้อยที่สุด คือ Boesenbergia, Hedychium และ Etlingera (สกุลละ 1 ชนิด) พืชวงศ์ขิง ทั้ง 12 ชนิด พบการใช้ประโยชน์พื้นบ้าน 4 ด้าน ได้แก่ ด้านอาหาร ด้านยารักษาโรค ด้านไม้ประดับ และด้านความเชื่อ มีการสร้างรูปวิมานระดับชนิดจัดทำข้อมูลระยะเวลาออกดอกและติดผลข้อมูลนิเวศวิทยาและสถานะด้านการอนุรักษ์การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาครั้งแรก

กลุ่มวิสาหกิจชุมชน ไบโอดีบบริณบานตะโกกลาง ได้มีการปลูกสมุนไพรวงศ์ขิง อีกทั้งยังได้รวบรวมสรรพคุณต่างๆ ตามภูมิปัญญาชาวบ้าน และได้ทำผลิตภัณฑ์สมุนไพรออกจำหน่าย เช่น น้ำสมุนไพรบรรจุขวด สบู่ เป็นต้น มีการวางจำหน่ายผลิตภัณฑ์ได้ภายในศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงบ้านตะโกกลางให้แก่ผู้ที่สนใจ เข้ามาศึกษาดูงานและจำหน่ายที่ตลาดโอ๊ะป่อย ค่ายสวนผึ้ง หากสามารถพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้ได้มาตรฐาน ก็จะสามารถขยายตลาดและทำให้เศรษฐกิจในชุมชนดีขึ้น สร้างชุมชนที่เข้มแข็ง อีกทั้งยังสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ให้แก่ชุมชนใกล้เคียง โดยศูกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ไบโอดีบบริณบานตะโกกลาง จะทำหน้าที่เป็นแกนนำแพร่กระจายความคิด ผลิตงานสู่ชุมชนและเครือข่าย มีแผนจัดการด้านการตลาด และแปรรูปผลผลิตออกสู่ภายนอกในอนาคต

ในโครงการวิจัยนี้ มีการรวบรวมและอนุรักษ์พืชวงศ์ขิง และการนำไปใช้ประโยชน์ของชุมชน เป็นแนวทางหนึ่งในการจัดการทรัพยากรพืชภายในชุมชน เป็นกลไกที่สำคัญที่เป็นช่องทางให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม

ในการอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรพืชให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด มีการนำองค์ความรู้ที่ได้ไปต่อยอดในการสร้างอาชีพเพื่อความมั่นคงแห่งชีวิตของคนในชุมชน

3. วิธีการดำเนินงานวิจัย

3.1) จัดประชุมเพื่อหารือเกี่ยวกับการดำเนินงานโครงการ สร้างความเข้าใจและแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับศูนย์เรียนรู้และชุมชนในท้องถิ่น

3.2) สำรวจ รวบรวมข้อมูลชนิดพันธุ์ และภูมิปัญญาท้องถิ่นในการใช้พืชวงศ์ขิง จากคนในชุมชนบ้านตะโกกลาง ในช่วงเดือน เมษายน - พฤศจิกายน 2565 บันทึกข้อมูลและภาพลงในระบบฐานข้อมูล และรวบรวมปลูกลงในแปลงทดลองอย่างเป็นระบบเพื่อเก็บอนุรักษ์พันธุ์และเป็นแหล่งเรียนรู้ให้แก่บุคคลทั่วไป

3.3) จัดเวทีถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญาในการใช้พืชวงศ์ขิง จากการรวบรวมปราชญ์ชาวบ้านสู่เยาวชนและเกษตรกรรุ่นใหม่ในชุมชน

3.4) จัดอบรมการถ่ายทอดความรู้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากพืชวงศ์ขิง โดยการแปรรูปเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่ชุมชนเพื่อเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจชุมชน

3.5) จัดทำเอกสารเผยแพร่ความรู้และโปสเตอร์เกี่ยวกับข้อมูลพืชวงศ์ขิง และการใช้ประโยชน์จากพืชวงศ์ขิง

4. อภิปรายผลการดำเนินงาน

4.1 การจัดประชุมเพื่อหารือเกี่ยวกับการดำเนินงานโครงการ

การสร้าง ความเข้าใจและแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับศูนย์เรียนรู้และกลุ่มชุมชนในท้องถิ่น เกี่ยวกับการรวบรวมและอนุรักษ์พืชวงศ์ขิงที่มีอยู่ในพื้นที่ และการใช้ประโยชน์ต่างๆพืชวงศ์ขิงเพื่อนำมาสร้างรายได้เสริมในอนาคต

ภาพที่ 1 การประชุมเพื่อสร้างความเข้าใจและแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับชุมชน

4.2 สำรวจ รวบรวม และ บันทึกข้อมูลชนิดพันธุ์และภูมิปัญญาท้องถิ่นในการใช้พืชวงศ์ขิง

จากการสำรวจและรวบรวมพืชวงศ์ขิงในบริเวณพื้นที่ บ้านตะโกกลาง ตำบลสวนผึ้ง อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี พบพืชวงศ์ขิงจำนวน 6 สกุล 36 ชนิด ได้แก่ สกุล *Curcuma* (17 ชนิด) ประกอบด้วย ขมิ้นแดงสยาม, ขมิ้นขม, ว่านพระนารายณ์, ว่านมหาจักรพรรดิ, ว่านนะหน้าทอง, ว่านมหาเมฆ, ว่านขอทองแก, ว่านนารายณ์แบ่งภาค, ว่านเพชรน้อยแดง, ว่านเพชรม้า, ว่านเอ็นเหลือง, ว่านม้าเหลือง, หนุมนายกทัพ, ว่านม้าห้อย, ว่านชักมดลูก, ว่านเหล็กไหล และว่านดอกทองอุมาวดี (ภาพที่2), สกุล *Kaempferia* (9 ชนิด) ประกอบด้วย ว่านนกคุ้มดง, ว่านตูบหมูป, ว่านกระแจะจันทร์, ว่านธรรณีเย็น, ว่านกำบัง, ว่านไก่อดำ, ว่านพญาไก่อแดง, กระชายดำ, ว่านถอนโมกข์ศักดิ์ (ภาพที่3), สกุล *Boesenbergia* (3ชนิด) ประกอบด้วย กระชายป่า กระชายแดง และว่านไก่อชันใบกลม (ภาพที่4), สกุล *Globba* (3ชนิด) ประกอบด้วย ว่านพญาหงส์เหิน, ว่านกระจายทอง และว่านนางพญาหงส์ทอง (ภาพที่5), สกุล *Zingiber* (2ชนิด) ประกอบด้วย ไพลเหลือง และ ไพลชมพู (ภาพที่6), สกุล *Amomum* (2ชนิด) ประกอบด้วย ว่านสาวหลง และ เร่วน้อย (ภาพที่7) โดยมีการบันทึกข้อมูลทั้งหมดลงในระบบฐานข้อมูลพืชวงศ์ขิง พื้นที่บ้านตะโกกลาง ตำบลสวนผึ้ง อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี

สกุล *Curcuma*

ภาพที่ 2 พืชวงศ์ขิง สกุล *Curcuma* 17 ชนิด ประกอบด้วย ขมิ้นแดงสยาม, ขมิ้นขม, ว่านพระนารายณ์, ว่านมหาจักรพรรดิ, ว่านนะหน้าทอง, ว่านมหาเมฆ, ว่านขอทองแก, ว่านนารายณ์แบ่งภาค, ว่านเพชรน้อยแดง, ว่านเพชรม้า, ว่านเอ็นเหลือง, ว่านม้าเหลือง, หนุมนายกทัพ, ว่านม้าห้อย, ว่านชักมดลูก, ว่านเหล็กไหล และว่านดอกทองอุมาวดี

สกุล *Kaempferia*

ภาพที่ 3 พืชวงศ์ขิง สกุล *Kaempferia* 9 ชนิด ประกอบด้วย ว่านนกคุ้มตง, ว่านตูปหมอบ, ว่านกระเจาจันทร์, ว่านธรรณีเย็น, ว่านกำบัง, ว่านไก่อดำ, ว่านพญาไก่อแดง, กระชายดำ, ว่านออนโมกข์ศักดิ์

ภาพที่ 4 พืชวงศ์ขิง สกุล *Boesenbergia* 3 ชนิด ประกอบด้วย กระชายป่า กระชายแดง และว่านไก่อชันใบกลม

สกุล *Globba*

ภาพที่ 5 พืชวงศ์ขิง สกุล *Globba* 3 ชนิด ประกอบด้วย ว่านพญาหงส์เหิน, ว่านกระจายทอง และว่านนางพญาหงส์ทอง

สกุล *Zingiber*

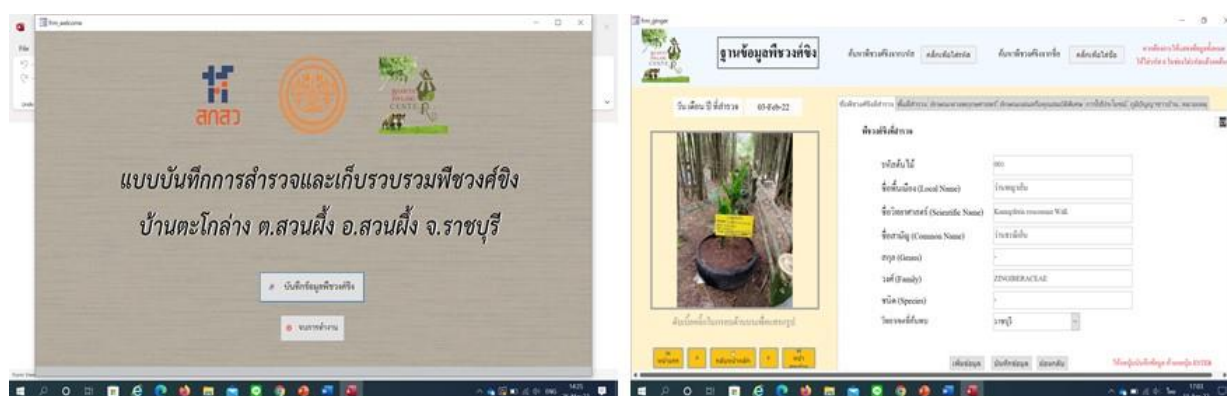
ภาพที่ 6 พืชวงศ์ขิง สกุล *Zingiber* 2 ชนิด ประกอบด้วย ไพลเหลือง และ ไพลชมพู

สกุล *Amomum*

ภาพที่ 7 พืชวงศ์ขิง สกุล *Amomum* 2 ชนิด ประกอบด้วย ว่านสาวหลง และ เร่วน้อย

4.3 การจัดทำระบบฐานข้อมูลพืชวงศ์ขิง

จัดสร้างโปรแกรมเพื่อทำระบบฐานข้อมูลพืชวงศ์ขิงโดยออกแบบรูปแบบฐานข้อมูลด้วยโปรแกรม Microsoft Access

ภาพที่ 8 ภาพระบบฐานข้อมูลพืชวงศ์ขิงเพื่อใช้ในการกรอกและเก็บข้อมูล

4.4 จัดทำแปลงเรียนรู้พืชวงศ์ขิงเพื่อเก็บอนุรักษ์พันธุ์และเป็นแหล่งเรียนรู้ให้แก่บุคคลที่สนใจและบุคคลทั่วไป

การนำพืชวงศ์ขิงที่รวบรวมได้ทั้งหมด 29 สายพันธุ์ ปลูกลงในพื้นที่ ที่จัดไว้เพื่อทำเป็นจุดเรียนรู้เกี่ยวกับพืชวงศ์ขิงที่มีในพื้นที่ โดยคนในชุมชนและบุคคลที่สนใจ สามารถเข้ามาเยี่ยมชมแปลงเรียนรู้ได้ตลอดเวลาและสามารถสอบถามความรู้ได้จากหัวหน้ากลุ่มวิสาหกิจชุมชน ไบโอดีร์กรีนบ้านตะโกล่าง

ภาพที่ 9 แปลงเรียนรู้พืชวงศ์ขิงเพื่อเก็บอนุรักษ์พันธุ์และเป็นแหล่งเรียนรู้

8.5 การถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นและการใช้ประโยชน์จากพืชวงศ์ขิง

มีการจัดเวทีถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญาในการใช้พืชวงศ์ขิง จากปราชญ์ชาวบ้านสู่เกษตรกรรุ่นใหม่และบุคคลในชุมชนที่สนใจ โดยบรรยายถ่ายทอดองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการใช้ประโยชน์พืชวงศ์ขิง และปลูกจิตสำนึกในด้านการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ โดยกลุ่มผู้เข้าร่วมมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากพืชวงศ์ขิงและมีความสนใจพืชวงศ์ขิงบางชนิดที่ไม่เคยรู้จักมาก่อน

ภาพที่ 10 การจัดเวทีถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญาและการใช้ประโยชน์ในการใช้พืชวงศ์ขิง

4.6 การถ่ายทอดความรู้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากพืชวงศ์ขิง

มีการจัดอบรมการถ่ายทอดความรู้เชิงปฏิบัติการ การพัฒนาผลิตภัณฑ์สบู่จากขมิ้นให้แก่คนในชุมชนที่มีความสนใจ ในการนำพืชวงศ์ขิงมาสร้างมูลค่าเพิ่ม และเป็นแนวทางที่มีประโยชน์ต่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจชุมชนต่อไป

ภาพที่ 11 การจัดอบรมการถ่ายทอดความรู้เชิงปฏิบัติการ การพัฒนาผลิตภัณฑ์สบู่จากพืชวงศ์ขิง

ภาพที่ 13 เอกสารเผยแพร่ความรู้ให้แก่ชุมชนเพื่อเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับผลการดำเนินงานวิจัย

5. สรุปข้อเสนอแนะ

การสำรวจและรวบรวมพืชวงศ์ขิงในบริเวณพื้นที่ บ้านตะโกกลาง ตำบลสวนผึ้ง อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี ในช่วงเดือนเมษายนถึงเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2565 พบพืชวงศ์ขิงจำนวน 6 สกุล 36 ชนิด สกุลที่พบจำนวนชนิดมากที่สุด คือ สกุล *Curcuma* จำนวน 17 ชนิด รองลงมาคือ สกุล *Kaempferia* จำนวน 9 ชนิด, สกุล *Boesenbergia* จำนวน 3 ชนิด, สกุล *Globba* จำนวน 3 ชนิด และสกุล *Zingiber* และ สกุล *Amomum* มีจำนวนชนิดน้อยที่สุด คือสกุลละ 2 ชนิด พบการใช้ประโยชน์พื้นบ้าน 4 ด้าน ได้แก่ ด้านยารักษาโรค ด้านไม้ประดับ และด้านความเชื่อ มีการพัฒนาระบบฐานข้อมูลสำหรับบันทึกข้อมูลรายการชนิดพืชวงศ์ขิงที่รวบรวมได้ และมีการถ่ายทอดความรู้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากพืชวงศ์ขิงให้แก่คนในชุมชน

6. เอกสารอ้างอิง

- คงศักดิ์ พร้อมเทพ, ปรียานันท์ แสนโกชน และ พันธิตรา กมล. 2554. การสำรวจพรรณไม้วงศ์ขิงในเขตสถานีพัฒนาและส่งเสริมการอนุรักษ์สัตว์ป่าพิษณุโลก อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก. NU Science Journal; 8(2) : 27 – 36.
- ฐนันดรศักดิ์ เพชรภักดี, สุรพล แสนสุข และ ปิยะพร แสนสุข. 2562. ความหลากหลายของพืชวงศ์ขิงในพื้นที่อำเภอบึงสามพัน จังหวัดร้อยเอ็ด. แก่นเกษตร 47 ฉบับพิเศษ 1.
- สุรพล แสนสุข, ปิยะพร แสนสุข และ ณชยุต จันทิโชติกุล. 2560. ความหลากหลายและการใช้ประโยชน์พื้นบ้านของพืชวงศ์ขิงในจังหวัดหนองคาย ประเทศไทย. ว.วิทย์. มข. 45(3): 574-594.
- วรรณพรรณ รินผดี. 2554. กลยุทธ์การสื่อสารตลาดเชิงบูรณาการสำหรับธุรกิจโรงแรม. กรุงเทพฯ: มหาลัยราชภัฏสวนดุสิต.
- วารุณี สุนทรเจริญนนท์. 2556. สร้างผลิตภัณฑ์หรือบริการสร้างสรรค์ ไม่ยากอย่างที่คิด. ค้นเมื่อ 20 กรกฎาคม 2558, จาก <http://www.amexteam.com/knowledge-detail.php?ref=do:read/id:56>.
- Larsen, K. and Larsen, S. S. 2006. Gingers of Thailand: Queen Sirikit Botanic Garden (QSBG), The Botanical Garden Organization, Ministry of Natural Resources and Environment.

ภาคผนวก

สกุล *Curcuma* (17ชนิด)

1. ว่านมหาเมฆ

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Curcuma aeruginosa* Roxb.

ชื่อวงศ์ : ZINGIBERACEAE

ชื่ออื่น : ขมิ้นดำ ว่านงจักรพระอินทร์ ว่าใจดำ ว่านมรกต

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

เป็นไม้ล้มลุก อายุหลายปี ลำต้นเทียมสูง 50-80 เซนติเมตร ลำต้นใต้ดินเป็นเหง้า เหง้าหลักภาพไข่ แตกแขนงออกสองด้าน ใบเดี่ยวเรียงสลับ ภาพรีแกมรูปใบหอก เส้นกลางใบและโคนกาบใบมีสีม่วงแดง ช่อดอกออกจากเหง้า ดอกมีสีเหลือง

สรรพคุณทางสมุนไพร/ประโยชน์ : หัวสดใช้รักษาอาการ แก้ปวดท้อง ถ่ายท้อง จุกเสียด ท้องอืดเพื่อ และบรรเทาอาการมดลูกเคลื่อนหรือหย่อน

2. ว่านพระนารายณ์

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Curcuma* sp.

ชื่อวงศ์ : ZINGIBERACEAE

ชื่ออื่น : มณีกาญจน์

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

เป็นไม้ล้มลุก อายุหลายปี ลำต้นเทียมสูง 30-60 เซนติเมตร ลำต้นใต้ดินเป็นเหง้า เหง้าหลักรูปไข่แกมรูปทรงกลม สีน้ำตาล ใบเดี่ยวเรียงสลับ รูปใบหอก ปลายใบแหลม ช่อดอกออกที่ปลายลำต้นเทียม ใบประดับตอนล่างสีชมพู ปลายใบสีเขียว ดอกสีขาว กลีบปากสีม่วง

สรรพคุณทางสมุนไพร/ประโยชน์ : ปลุกเป็นไม้ประดับ

ภูมิปัญญาชาวบ้าน/ความเชื่อ : เป็นว่านทางเมตตามหานิยม

3. ว่านเพชรน้ำ

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Curcuma* sp.

ชื่อวงศ์ : ZINGIBERACEAE

ชื่ออื่น : -

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

เป็นไม้ล้มลุก อายุหลายปี ลำต้นเทียมสูง 30-50 เซนติเมตร ลำต้นใต้ดินเป็นเหง้า เหง้าหลักรูปทรงกลมหรือรี เนื้อในหัวสีขาว รสเผ็ดร้อน แตกแขนงเพียง 3-4 แขนง ใบเดี่ยวเรียงสลับ รูปรีแกมรูปใบหอก ปลายใบเรียวแหลม

สรรพคุณทางสมุนไพร/ประโยชน์ : หัวใช้เป็นยาบำรุงกำลัง ยาขยายเส้นเอ็นให้คลายเมื่อย ถอนพิษต่างๆ เช่นลมพิษ ผดผื่นตามตัว

ภูมิปัญญาชาวบ้าน/ความเชื่อ : เป็นว่านทางเสน่ห์เมตตามหานิยม

4. ขมิ้นขม

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Curcuma amarissima* Roscoe

ชื่อวงศ์ : ZINGIBERACEAE

ชื่ออื่น : ขมิ้นขม ขมิ้นขม ดอกอ้ากั๊

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

เป็นไม้ล้มลุก มีเหง้าใต้ดิน มีแง้แขนงรูปทรงกระบอก เหง้าข้างในมีสีเหลืองอ่อน มีรสขม เป็นใบเดี่ยว แผ่นใบสีเขียว ปลายใบแหลม ไม่มีขน

สรรพคุณทางสมุนไพร/ประโยชน์ : แก้อาการเลือดสูงลมสูง เบาหวาน แก้ปวดแก้เมื่อย

5. ว่านเอ็นเหลื่อง

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Curcuma* sp.

ชื่อวงศ์ : ZINGIBERACEAE

ชื่ออื่น : -

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

เป็นไม้ล้มลุก อายุหลายปี ลำต้นเทียมสูง 1 เมตร ลำต้นใต้ดินเป็นเหง้า เหง้าหลักรูปไข่แกมรูปทรงกลม เนื้อในหัวสีเหลือง แตกแขนงย่อยจำนวนมาก เบียดกันแน่น ข้อถี่ รสขม ใบเดี่ยวเรียงสลับ รูปใบหอกสีเขียว

สรรพคุณทางสมุนไพร/ประโยชน์ : หัวสด ใช้แก้โรคอัมพฤกษ์อัมพาต เหน็บชา ปวดเมื่อย เส้นเอ็นแข็ง และโรคปวดบวมต่างๆ

ภูมิปัญญาชาวบ้าน/ความเชื่อ : เป็นว่านทางคงกระพันชาตรี

6. ว่านขอทองแก้

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Curcuma* sp.

ชื่อวงศ์ : ZINGIBERACEAE

ชื่ออื่น : ว่านแก้ พญาว่าน

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

เป็นไม้ล้มลุก อายุหลายปี ลำต้นเหนือดินสูงได้ถึง 1 เมตร ลำต้นใต้ดินเป็นเหง้า เหง้าหลักรูปทรงกลมถึงรูปรี ขนาดเล็ก เนื้อในสีเหลืองอมขาว มีกลิ่นหอมเย็น แตกแขนงเป็นไหลขนาดเล็กจำนวนมาก ยาวพันกันไม่เป็นระเบียบและงอขึ้นพื้นดินคล้ายตะขอ ขั้วห่อหุ้ม ใบเดี่ยวเรียงสลับ รูปใบหอก ช่อดอกออกที่ปลายลำต้นเทียม ช่อดอกสั้น ใบประดับสีขาว ดอกสีเหลือง

สรรพคุณทางสมุนไพร/ประโยชน์ : เหง้า ใช้แก้ปวดเมื่อย ยาแก้พิษเบื่อเมาทุกชนิด

ภูมิปัญญาชาวบ้าน/ความเชื่อ : เป็นว่านช่วยแก้คุณไสย เสน่ห์ยาแฝดทั้งปวง

7. ว่านม้าเหลื่อง

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Curcuma* sp.

ชื่อวงศ์ : ZINGIBERACEAE

ชื่ออื่น : ว่านม้าทอง

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

เป็นไม้ล้มลุก อายุหลายปี ลำต้นเทียมสูง 30-80 เซนติเมตร ลำต้นใต้ดินเป็นเหง้า เหง้าหลักรูปทรงกลม เนื้อในสีเหลือง รสขมซ่า แตกแขนงย่อยทั้งสองด้าน ประมาณ 4 แขนง แขนงยาวโค้งไปมา ช่อห่าง ใบเดี่ยวเรียงสลับ รูปใบหอก ช่อดอกออกที่ปลายลำต้นเทียม

สรรพคุณทางสมุนไพร/ประโยชน์ : เป็นสมุนไพรแก้ลมพาต

ภูมิปัญญาชาวบ้าน/ความเชื่อ : หากนำมาทาตามหน้าแข้ง จะทำให้เดินในระยะทางไกลได้เร็ว ไม่เหน็ดเหนื่อย

8. ว่านเพชรน้อยแดง

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Curcuma macrochlamys*

ชื่อวงศ์ : ZINGIBERACEAE

ชื่ออื่น : ว่านเพชรน้อย

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

เป็นไม้ล้มลุก มีเหง้าอยู่ใต้ดิน สูงประมาณ 15-30 เซนติเมตร ลำต้น ก้านใบเป็นสีแดงเลือดหมู ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปยาวรีแกมหอก ใบด้านบนเป็นสีเขียว แดงเลือดหมู หรือแดงเลือดหมูปนเขียว ผิวใบเกลี้ยง ด้านล่างเป็นสีแดงเลือดหมูมีขนประปราย ออกดอกเป็นช่อสีขาว

สรรพคุณทางสมุนไพร/ประโยชน์ : หัว รับประทานทำให้ชาตามผิวหนัง ระวังความเจ็บปวดเมื่อยล้า แก้กษัย ขับระดูขาว แก้อาการกระตุกเนื่องจากเส้นประสาทพิการ

ภูมิปัญญาชาวบ้าน/ความเชื่อ : เป็นว่านคงกระพันชาตรี

9. ว่านหน้าทอง

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Curcuma* sp.

ชื่อวงศ์ : ZINGIBERACEAE

ชื่ออื่น :

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

เป็นไม้ล้มลุก อายุหลายปี ลำต้นเทียมสูงเกือบถึง 1 เมตร ลำต้นใต้ดินเป็นเหง้า เหง้าหลักรูปไข่แคบถึงทรงกลม แตกแขนงซ้อนกันเป็นชั้น รูปรี ขอบถี่ เนื้อในสีเหลืองอ่อน กลิ่นเผ็ดฉุนมาก ใบเดี่ยวเรียงสลับ รูปใบหอกปลายเรียวแหลม ช่อดอกไม่ปรากฏ

สรรพคุณทางสมุนไพร/ประโยชน์ : ปลุกเป็นไม้ประดับ

ภูมิปัญญาชาวบ้าน/ความเชื่อ : เป็นว่านทางเสน่ห์เมตตามหานิยม, ให้ผลดีทางการค้าและอาชีพ ทางด้านการแสดงต่างๆ ทำให้เป็นที่รักแก่คนทั่วไป

10. หนุมนายกทัพ

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Curcuma* sp.

ชื่อวงศ์ : ZINGIBERACEAE

ชื่ออื่น : ว่านหนุมนาคลุ่มฝุ่น

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

เป็นไม้ล้มลุก ที่มีลำต้นใต้ดินลักษณะเป็นแง่งหรือเหง้า หัวว่านจะงอขึ้นและเกาะกันเป็นกอกกลุ่มใหญ่ เนื้อในหัวมีสีเหลืองอ่อน เป็นใบเดี่ยว ลักษณะใบรูปขอบขนาน ปลายใบเรียวแหลม เส้นกลางใบและเส้นแขนงใบมองเห็นชัดเจน ออกดอกเป็นช่อโผล่ขึ้นมาจากใจกลางของกลุ่มใบ รูปทรงกระบอกหรือรูปกรวย ใบประดับมีสีเขียวอ่อนกลีบดอกสีขาว

สรรพคุณทางสมุนไพร/ประโยชน์ : เป็นยาบำรุงกำลัง สมานธาตุ รับประทานแก้ถอนพิษร้ายต่างๆ

ภูมิปัญญาชาวบ้าน/ความเชื่อ : เป็นว่านทางคงกระพันชาตรี

11. ขมิ้นแดงสยาม

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Curcuma longa* L.

ชื่อวงศ์ : ZINGIBERACEAE

ชื่ออื่น : -

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ขมิ้นแดงสยาม เป็นไม้ล้มลุกที่มีเหง้าใต้ดิน มีลักษณะเด่นคือ ร่องกลางใบมีสีแดง ดอกมีสีเหลืองนวล โดยจะมีช่อดอกอยู่ระหว่างกาบใบ ก้านช่อดอกสั้น บางครั้งช่อดอกทำให้กาบใบที่เรียงสลับแยกออกจากกันหรือแทงช่อดอกออกมาด้านข้างกาบใบที่ฐานของลำต้นไม่สูงจากพื้นดินมากนัก

สรรพคุณทางสมุนไพร/ประโยชน์ : มีฤทธิ์ช่วยป้องกันโรคมะเร็งปอด มะเร็งลำไส้ มะเร็งต่อมลูกหมาก และโรคอัลไซเมอร์ รักษาแผลในกระเพาะอาหาร และเสริมสร้างภูมิคุ้มกัน

12. ว่านม้าห้อ

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Curcuma* sp.

ชื่อวงศ์ : ZINGIBERACEAE

ชื่ออื่น : -

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

เป็นไม้ล้มลุก อายุหลายปี ลำต้นเทียมสูง 50-60 เซนติเมตร ลำต้นใต้ดินเป็นเหง้า เหง้าหลักรูปทรงกลมถึงรูปไข่ เนื้อในสีขาว รสเผ็ดร้อน แตกแขนงย่อยทั้งสองด้านขนาดใหญ่ แขนงยาวอวบ ข้อห่าง โคนงขึ้นสู่ผิวดิน ใบเดี่ยวเรียงสลับ รูปใบหอก

สรรพคุณทางสมุนไพร/ประโยชน์ : ช่วยบำรุงกำลัง แก้ปวดเมื่อยตามร่างกาย ช่วยขยายเส้นเอ็น

ภูมิปัญญาชาวบ้าน/ความเชื่อ : หากเดินทางไกล ขึ้นเขาที่ชันมากหรือวิ่งแข่งขันให้พกติดตัวไว้ จะช่วยให้ไม่ปวดเมื่อย เหนื่อย เหน็ด เหน็ด ไม่เหนื่อย

13. ว่านนารายณ์แบ่งภาค

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Curcuma* sp.

ชื่อวงศ์ : ZINGIBERACEAE

ชื่ออื่น : -

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

เป็นไม้ล้มลุก อายุหลายปี ลำต้นเทียมสูงประมาณ 50 เซนติเมตร ลำต้นใต้ดินเป็นเหง้า เหง้าหลักรูปไข่ แฉก เนื้อในสีขาว แตกแขนงออกด้านข้างค่อนข้างน้อย ขนาดเล็กเมื่อเทียบกับเหง้า ใบเดี่ยวเรียงสลับ รูปรีแกมรูปใบหอก ปลายเรียวแหลม ช่อดอกออกที่ปลายลำต้นเทียม

สรรพคุณทางสมุนไพร/ประโยชน์ : ช่วยบำรุงเลือดสำหรับสตรีที่เพ็งคลอดบุตร

ภูมิปัญญาชาวบ้าน/ความเชื่อ : เป็นว่านทางคงกระพันชาตรี ในสมัยโบราณนิยมปลูกไว้กับบ้านเพื่อเป็นสิริมงคล

14. ว่านชักมดลูก

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Curcuma comosa* Roxb.

ชื่อวงศ์ : ZINGIBERACEAE

ชื่ออื่น : ว่านชักมดลูกตัวเมีย ว่านหมาว้อ

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

เป็นไม้ล้มลุกเนื้ออ่อน สูง 40-60 เซนติเมตร มีเหง้าใต้ดิน หัวรูปกลมโต ป้อม เนื้อในสีขาว ใบ มี 1-2 ใบ กลางใบ มีแถบสีแดงเข้ม ผิวใบทั้งสองด้านเกลี้ยง มีต่อมเล็กสีน้ำตาลแดงกระจายอยู่ทั่วไปทั้งสองด้าน แผ่นใบ รูปไข่แกมหอก ช่อดอก เจริญจากโคนลำต้น ก้านช่อดอกสั้น ใบประดับรูปไข่แกมหอก

สรรพคุณทางสมุนไพร/ประโยชน์

เหง้า: รักษาเมล็ดลูกอักเสบ ช่วยมดลูกเข้าอู่หลังคลอด รักษาอาการประจำเดือนมาไม่ปกติ
ปวดท้องระหว่างมีประจำเดือน ขับน้ำคาวปลา แก้อาการอาหารไม่ย่อย แก้อาการท้องอืดท้องเฟ้อ
ราก: แก้อาการท้องอืดท้องเฟ้อ

15. ว่านมหาจักรพรรดิ

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Curcuma* sp.

ชื่อวงศ์ : ZINGIBERACEAE

ชื่ออื่น : ว่านอรหันต์แปดทิศ, ว่านพระยากาเผือก, ว่านหาร้อยนาง, ว่านกาจับหลัก

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

เป็นไม้ล้มลุก ลำต้นใต้ดินเป็นเหง้า คล้ายหัวขมิ้นแต่เล็กกว่า เหง้าสีขาวนวล ออกเหลืองอ่อน มีกลิ่นเล็กน้อย ใบรูปรียาวคล้ายขมิ้นชัน ปลายใบเรียวแหลมเป็นติ่ง โคนใบห่อ เส้นกลางใบทางด้านบนเป็นร่องสีเขียวอ่อน ด้านล่างนูนเป็นสันสีเขียวเหมือนแผ่นใบ ขอบใบมีขลิบสีขาว และแถบสีเหลืองอ่อนเข้าไปในแผ่นใบเป็นช่วงๆ ช่อดอกออกที่ปลายลำต้นเทียม ดอกขึ้นตรงกลางยอดของลำต้นตรงโคนกาบ ดอกออกเป็นช่อคล้ายดอกไพล หรือดอกกระเจียว บานเป็นชั้นๆ ตามกลีบของดอกเป็นสีขาวปนชมพูอ่อน เกสรสีเหลือง

สรรพคุณทางสมุนไพร/ประโยชน์ : -

ภูมิปัญญาชาวบ้าน/ความเชื่อ : หัวว่านนำไปต้ม หรือโขลกให้แหลกผสมสีผึ้งทาปาก หรือทำน้ำมันว่าน ทำให้เกิดเสน่ห์ และใช้เป็นสิริมงคล เมตตามหานิยม ส่งเสริมกิจการงานในบ้านให้เจริญก้าวหน้า มีอิทธิฤทธิ์ในทางคุ้มครองบ้าน ปกป้องเสนียดจัญไร

16. ว่านเหล็กไหล

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Curcuma* sp.

ชื่อวงศ์ : ZINGIBERACEAE

ชื่ออื่น : -

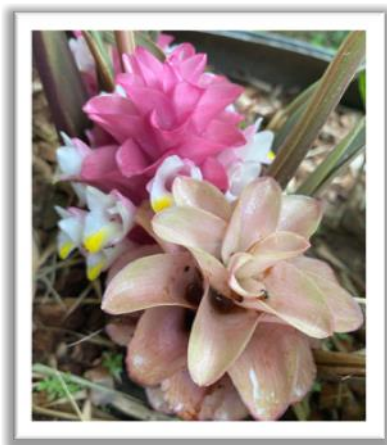
ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

เป็นไม้ล้มลุก มีเหง้าอยู่ใต้ดิน เนื้อในหัวเป็นสีขาว หัวกลมเล็ก ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปยาวรีแกมหอก ผิวใบเกลี้ยง ด้านล่างมีขนประปราย

สรรพคุณทางสมุนไพร/ประโยชน์ : -

ภูมิปัญญาชาวบ้าน/ความเชื่อ : เป็นว่านทางคงกระพันชาตรี

17. ว่านดอกทองอุมาวดี

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Curcuma* sp.

ชื่อวงศ์ : ZINGIBERACEAE

ชื่ออื่น : -

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

เป็นไม้ล้มลุก

มีหัวอยู่ใต้ดิน มีลักษณะกลมคล้ายหอมหัวใหญ่ ผิวนอกของหัวมีสีเขียวอ่อน เนื้อในหัวสีขาว มีก้านใบแตกออกจากหัว ก้านใบด้านบนแบนแต่ด้านหลังนูน กลางใบมีร่องสีเขียวเข้ม ใบยาวประมาณ 25-30 ซม. หน้าใบเป็นเส้นอย่างเห็นได้ชัด มีความหนาพอประมาณ แตกใบออกเป็น 2 ข้างสลับกันข้างละใบ ดอกสีขาวมีเกสรสีเหลือง กลิ่นหอม มีก้านช่อดอกยาว ออกดอกเป็นกลุ่ม กลุ่มละหลายดอก มีกลีบดอกขนาดเล็กสีขาวโคนกลีบดอกมีพังผืดสีขาวเชื่อมระหว่างกลีบดอก

สรรพคุณทางสมุนไพร/ประโยชน์ : -

ภูมิปัญญาชาวบ้าน/ความเชื่อ : ในสมัยโบราณนิยมปลูกไว้กับบ้านเพื่อเป็นสิริมงคล ในทางค้าขายจะทำให้ขายคล่อง มีลูกค้าเข้าร้านไม่ขาด

สกุล *Kaempferia* (9ชนิด)

1. ว่านธรณีเย็น

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Kaempferia roscoeana* Wall.

ชื่อวงศ์ : ZINGIBERACEAE

ชื่ออื่น : ว่านพญาเย็น

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

เป็นไม้ล้มลุก ลำต้นเป็นเหง้าใต้ดินขนาดเล็ก ก้านใบสีเขียว ลักษณะกลมขนาดเล็ก ออกในลักษณะ 2 ด้าน ใบรูปวงรียาว ปลายใบแหลม โคนใบแหลม ด้านบนแผ่นใบสีเขียว ด้านล่างแผ่นใบสีเขียวอมวล เส้นกลางใบและเส้นใบออกขนานกัน และขนาดเท่าๆ กัน ฐานใบสลับกันทั้งทางด้านบนและด้านล่างใบ ดอกสีเหลือง แทงออกจากโคนต้น เป็นช่อเหมือนกล้วยไม้

สรรพคุณทางสมุนไพร/ประโยชน์ : ใบและหัวกินเป็นยาขับพิษร้อน ถอนพิษไข้ ดูดหนองรักษาแผลได้ดี

ภูมิปัญญาชาวบ้าน/ความเชื่อ : นำใบมาตำให้แหลกผสมน้ำข้าวข้าวหรือน้ำเหล้า พอกดับพิษไข้ และสามารถปลูกเป็นไม้ประดับเพื่อเป็นสิริมงคล

2. ว่านพญาไก่แดง

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Curcuma* sp.

ชื่อวงศ์ : ZINGIBERACEAE

ชื่ออื่น : -

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

เป็นไม้ล้มลุก ที่มีลำต้นใต้ดินลักษณะเป็นแง่งหรือเหง้า หัวว่านมีลักษณะเหมือนหัวไก่ เนื้อในหัวสีเหลืองออกแดง ใบเดี่ยว ใบรูปใบหอก ปลายใบเรียวแหลม เส้นกลางใบเป็นร่องเล็กและมีแถบสีแดงเรื่อๆ ส่วนดอกจะออกจากโคนต้น กลีบดอกสีเหลืองเข้ม กลีบดอกด้านล่างโค้งเล็กน้อยมีสีเหลืองปนสีแดง

สรรพคุณทางสมุนไพร/ประโยชน์ : ใบใช้ตำพอกบริเวณที่ถูกแมลงกัดต่อย,ปลูกเป็นไม้ประดับ

ภูมิปัญญาชาวบ้าน/ความเชื่อ : เป็นว่านทางเสน่ห์เมตตามหานิยม

3. ว่านไก่ดำ

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Kaempferia rotunda* L.

ชื่อวงศ์ : ZINGIBERACEAE

ชื่ออื่น : -

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

เป็นไม้ล้มลุก ที่มีลำต้นใต้ดินลักษณะเป็นแง่งหรือเหง้าค่อนข้างกลม เนื้อในหัวสีคล้ำ มีกลิ่นฉุนเล็กน้อย โคนต้นมีสีแดงเข้มออกน้ำตาลเรื่อๆ ใบเดี่ยว ใบรีรูปใบขอบขนาน ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ ส่วนดอกจะออกจากลำต้นใต้ดินแทงขึ้นมาระหว่างกาบใบ ดอกมีสีขาวประดับด้วยสีชมพูอมม่วง

สรรพคุณทางสมุนไพร/ประโยชน์ : ปลูกเป็นไม้ประดับ

ภูมิปัญญาชาวบ้าน/ความเชื่อ : เป็นว่านทางเมตตามหานิยม

4. ว่านนกคุ้มดง

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Kaempferia pulchra* (Ridl) Ridl.

ชื่อวงศ์ : ZINGIBERACEAE

ชื่ออื่น : เปราะป่า ว่านนกคุ้มใหญ่

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

เป็นไม้ล้มลุก อายุหลายปี ลำต้นเทียมสูงประมาณ 12 เซนติเมตร ลำต้นใต้ดินเป็นเหง้ากลมรี ทอดเลื้อยไปตามผิวดิน สีเขียวปนสีน้ำตาลแดง เมื่อหัวแก่จะมีสีดำ เนื้อในหัวสีขาว ใบรูปกลมแกมรูปรี ขนาด 10-15 เซนติเมตร โคนใบเบี้ยว ปลายใบแหลม แผ่นใบปรกผิวดิน ลวดลายบนใบดูสวยงาม ช่อดอกออกที่ปลายลำต้นเทียม ดอกสีม่วง

สรรพคุณทางสมุนไพร/ประโยชน์ : ปลูกเป็นไม้ประดับ

ภูมิปัญญาชาวบ้าน/ความเชื่อ : เป็นว่านทางเมตตามหานิยม และช่วยป้องกันภัยแก่บ้านเรือน

5. ว่านตูปหมูป

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Kaempferia marginata* Carey.

ชื่อวงศ์ : ZINGIBERACEAE

ชื่ออื่น : เปราะป่า

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

เป็นไม้ล้มลุก อายุหลายปี ลำต้นเทียมสูงประมาณ 12 เซนติเมตร ลำต้นใต้ดินเป็นเหง้ากลมรี ทอดเลื้อยไปตามผิวดิน สีเขียวปนสีน้ำตาลแดง เมื่อหัวแก่จะมีสีดำ เนื้อในหัวสีขาว ใบรูปกลมแกมรูปรี ขนาด 10-15 เซนติเมตร โคนใบเบี้ยว ปลายใบแหลม แผ่นใบปรกผิวดิน ลวดลายบนใบดูสวยงาม ช่อดอกออกที่ปลายลำต้นเทียม ดอกสีม่วง

สรรพคุณทางสมุนไพร/ประโยชน์

เหง้าใต้ดิน: แก้ไข้ แก้หวัด แก้กาเดา ขับลมในลำไส้ แก้อาการอักเสบ เนื่องจากแมลงสัตว์ กัดต่อย

หัว: มีกลิ่นหอม รสร้อน ขมจัด ทำลูกประคบ แก้ฟกช้ำ ไข้แก้ไข้ แก้หวัด แก้กาเดา ขับลมในลำไส้

6. ว่านกระแจะจันทร์

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Kaempferia marginata* Carey

ชื่อวงศ์ : ZINGIBERACEAE

ชื่ออื่น : เปราะเถื่อน เปราะป่า

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

เป็นไม้ล้มลุก อายุหลายปี ลำต้นเหนือดินเตี้ยติดผิวดิน ลำต้นใต้ดินเป็นเหง้า เหง้าหลักรูปทรงกลม สีสีเขียวอมน้ำตาลแดง เมื่อแก่มีสีดำ เนื้อในหัวสีขาว หัวใหม่เกิดด้านข้าง ต่อกันคล้ายสร้อยลูกปัด มีรากสะสมอาหารเป็นพวงคล้ายกระชาย ใบเดี่ยวเรียงสลับ มีประมาณ 2 ใบแผ่แนบกับพื้นดิน รูปทรงกลม เนื้อใบหนา ผิวใบเรียบ ขอบใบสีม่วงแดง เมื่อขยี้ใบมีกลิ่นหอม ช่อดอกออกที่ปลายลำต้นเทียม ใบประดับรูปใบหอกแคบสีขาวอมเขียว ดอกสีขาวแต้มสีม่วง

สรรพคุณทางสมุนไพร/ประโยชน์ : เหง้า ช่วยรักษาผดผื่นและโรคผิวหนังที่ไม่ทราบสาเหตุแก้แสบเนื่องจากแมลงกัดต่อย

ภูมิปัญญาชาวบ้าน/ความเชื่อ : นิยมปลูกไว้กับบ้านเรือน ร้านค้า เพื่อเป็นเสน่ห์ห่มหานิยม

7. ว่านกำบัง

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Kaempferia* sp.

ชื่อวงศ์ : ZINGIBERACEAE

ชื่ออื่น : ว่านกำบังกาย ว่านกำบังภัย

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ลำต้นมีลักษณะเป็นเหง้าหรือรากใต้ดิน เปลือกกรากมีลายเป็นข้อๆ เนื้อเหง้ามีสีขาวหรือสีเหลืองอ่อน ใบเรียวยาว ด้านล่างของใบอ่อนจะมีสีแดง เมื่อใบเริ่มแก่สีจะเริ่มจางลง ดอกมีสีขาว ปากกลีบดอกเป็นสีม่วง ก้านช่อดอกแยกออกจากกัน ที่บริเวณปลายก้านมีลักษณะเป็นกรวย

สรรพคุณทางสมุนไพร/ประโยชน์ : ช่วยให้ร่างกายแข็งแรง บำรุงร่างกาย ช่วยให้ร่างกาย กระปรี้กระเปร่า

ภูมิปัญญาชาวบ้าน/ความเชื่อ : ใช้ป้องกันภัยจากคุณไสย ป้องกันอันตรายที่จะเข้ามาใกล้กาย คุ่มครองทุกคนภายในบ้านเรือน และสามารถพบว่า กำบังติดติดตัวเมื่อเดินทางจะแคล้วคลาดจากภัยอันตราย ทั้งปวง

8. กระชายดำ

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Kaempferia parviflora*.

ชื่อวงศ์ : ZINGIBERACEAE

ชื่ออื่น : ว่านกำบัง ว่านจิ้งจก

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

มีลำต้นอยู่ใต้ดิน (rhizome) หรือที่เรียกกันทั่วไปว่าหัว ลักษณะคล้ายขิง หรือขมิ้นแต่มีขนาดเล็กกว่า ใบใหญ่และมีสีเขียวเข้มกว่ากระชายทั่วไป ดอกออกจากยอด ช่อละหนึ่งดอก มีใบเลี้ยง ดอกมีสีชมพูอ่อน ๆ ริมปากดอกสีขาว เส้นเกสรสีม่วง เกสรสีเหลือง กลีบรองกลีบดอกเชื่อมติดกันมีลักษณะเป็นรูปท่อ มีขน โคนเชื่อมติดกันเป็นช่อยาว

สรรพคุณทางสมุนไพร/ประโยชน์ : ใช้บำรุงกำลัง แก้ปวดเมื่อยและอาการเหนื่อยล้า และเพิ่มสมรรถภาพทางเพศ ขับลม เป็นยาอายุวัฒนะ แก้อาเจียน แก้ปวดท้อง

9. ว่านถอนโมกษศักดิ์

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Kaempferia elegans* (Wall.)

ชื่อวงศ์ : ZINGIBERACEAE

ชื่ออื่น : ว่านกำบังกาย ว่านกำบังภัย

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ลำต้นมีลักษณะเป็นเหง้าหรือรากใต้ดิน เปลือกกรากมีลายเป็นข้อๆ เนื้อเหง้ามีสีขาวหรือสีเหลืองอ่อน ใบเรียวยาว ด้านล่างของใบอ่อนจะมีสีแดง เมื่อใบเริ่มแก่สีจะเริ่มจางลง ดอกมีสีขาว ปากกลีบดอกเป็นสีม่วง ก้านช่อดอกแยกออกจากกัน ที่บริเวณปลายก้านมีลักษณะเป็นกรวย

สรรพคุณทางสมุนไพร/ประโยชน์ : ใช้รักษาฝีต่างๆ เช่น ฝีกำมะลอ ฝีมะม่วง และใช้แก้ถอนพิษเบื่อเมาต่างๆ

ภูมิปัญญาชาวบ้าน/ความเชื่อ : ใช้ป้องกันภัยจากคุณไสย ป้องกันอันตรายที่จะเข้ามาใกล้กาย คุ่มครองทุกคนภายในบ้านเรือน และสามารถพกวาน กำบังติดติดตัวเมื่อเดินทางจะแคล้วคลาดจากภัยอันตรายทั้งปวง

สกุล *Boesenbergia* (3ชนิด)

1. ว่านไก่ขันใบกลม

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Boesenbergia cf. longiflora* (Wall) O.Ktze

ชื่อวงศ์ : ZINGIBERACEAE

ชื่ออื่น : ว่านไก่แดง

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

เป็นไม้ล้มลุก อายุหลายปี ลำต้นเทียมสูง 50-60 เซนติเมตร ลำต้นใต้ดินเป็นเหง้าทอดเลื้อย เนื้อในสีเหลือง มีรากสะสมอาหารเป็นตุ่ม ใบเดี่ยว เรียงสลับระนาบเดียว รูปไข่แกมรูปรี เห็นเส้นใบชัด ช่อดอกออกจากเหง้า ดอกสีเหลือง กลีบปากมีแต้มสีแดง

สรรพคุณทางสมุนไพร/ประโยชน์ : ปลุกเป็นไม้ประดับ

ภูมิปัญญาชาวบ้าน/ความเชื่อ : เป็นว่านทางเมตตามหานิยม

2. กระชายป่า

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Boesenbergia pandurata* (Roxb.)

ชื่อวงศ์ : ZINGIBERACEAE

ชื่ออื่น : กระชายป่า จิงแคลง จิงแดง จิงทราย

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

เป็นไม้ล้มลุก ที่มีลำต้นใต้ดินลักษณะเป็นแง่งหรือเหง้า หัวขั้วมีสีน้ำตาลแถบเทาจนถึงสีน้ำตาลแถบแดงแตกออกเป็นกระจุกเลื้อยยาวเหมือนหัวขมิ้น มีใบเดี่ยว ออกเรียงสลับ ลักษณะใบรูปขอบขนานแกมรูปไข่ ปลายใบแหลมโคนใบมน ขอบใบเรียบ แผ่นใบมีสีเขียวหม่น มีพรายพรอททั่วแผ่นใบ ท้องใบมีสีออกแดง เนื้อใบละเอียด กาบใบมีสีแดง ส่วนดอกจะเป็นช่อออกแทรกอยู่ระหว่างกาบใบโคนต้น กลีบดอกสีชมพู

สรรพคุณทางสมุนไพร/ประโยชน์ : เป็นยาอายุวัฒนะ บำรุงกำลัง บำรุงระบบประสาท ป้องกันโรคหลอดเลือดแข็งตัว โรคเบาหวาน

ภูมิปัญญาชาวบ้าน/ความเชื่อ : มาใช้เพื่อแก้การถูกคุณไสย และใช้ในทางอยู่ยงคงกระพันชาตรี

3. กระชายแดง

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Boesenbergia pandurata* (Roxb.)

ชื่อวงศ์ : ZINGIBERACEAE

ชื่ออื่น : กระชายป่า ขิงแคลง ขิงแดง ขิงทราย

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

เป็นไม้ล้มลุก ที่มีลำต้นใต้ดินลักษณะเป็นแง่งหรือเหง้า หัวขั้วมีสีน้ำตาลแถบเทาจนถึงสีน้ำตาลแถบแดงแตกออกเป็นกระจุกเลื้อยยาวเหมือนหัวขมิ้น มีใบเดี่ยว ออกเรียงสลับ ลักษณะใบรูปขอบขนานแกมรูปไข่ ปลายใบแหลมโคนใบมน ขอบใบเรียบ แผ่นใบมีสีเขียวหม่น มีพรายปรอททั่วแผ่นใบ ท้องใบมีสีออกแดง เนื้อใบละเอียด กาบใบมีสีแดง ส่วนดอกจะเป็นช่อออกแทรกอยู่ระหว่างกาบใบโคนต้น กลีบดอกสีชมพู

สรรพคุณทางสมุนไพร/ประโยชน์ : หัวใช้เป็นยาอายุวัฒนะ ช่วยแก้โรคร้ายไข้เจ็บต่าง ๆ ทำให้ร่างกายแข็งแรง ช่วยบำรุงกำลัง ทำให้กระชุ่มกระชวย บำรุงระบบประสาทให้ทำงานได้ดีขึ้น

ภูมิปัญญาชาวบ้าน/ความเชื่อ : มาใช้เพื่อแก้การถูกคุณไสย และใช้ในทางอยู่ยงคงกระพันชาตรี

สกุล Globba (3ชนิด)

1. ว่านกระจายทอง

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Globba* sp.

ชื่อวงศ์ : ZINGIBERACEAE

ชื่ออื่น : กล้วยจะกำหลวง กลางคาน ว่านตาเห็นแดง

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

เป็นไม้ล้มลุก อายุหลายปี ลำต้นเทียมสูง 30 เซนติเมตร ลำต้นใต้ดินเป็นเหง้าทอดเลื้อย มีรากสะสมอาหารเป็นพวงคล้ายกระชาย ลำต้นเทียมมีสีม่วงแดง ใบเดี่ยว เรียงสลับระนาบเดียว รูปขอบขนานแกมรูปไข่กลับ ช่อดอกออกที่ปลายลำต้นเทียมเป็นช่อกระจับ ใบประกบกับสีม่วง ดอกสีเหลือง

สรรพคุณทางสมุนไพร/ประโยชน์ : ปลูกเป็นไม้ประดับ หรือตัดบูชาพระ

ภูมิปัญญาชาวบ้าน/ความเชื่อ : นิยมปลูกไว้กับบ้านเรือนเพื่อเป็นสิริมงคล

2. ว่านพญาหงส์เหิน

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Globba* sp.

ชื่อวงศ์ : ZINGIBERACEAE

ชื่ออื่น : ดอกเข้าพรรษา

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

เป็นไม้ล้มลุก อายุหลายปี ลำต้นเทียมสูง 30 เซนติเมตร ลำต้นใต้ดินเป็นเหง้า หัวหลักรูปไข่แคบ รากสะสมอาหารเป็นพวง ใบเดี่ยว เรียงสลับระนาบเดียว ใบรูปหอก ช่อดอกออกที่ปลายยอด มีใบประดับสีขาว ดอกสีเหลือง ดอกคล้ายตัวหงส์

สรรพคุณทางสมุนไพร/ประโยชน์ : ปลุกเป็นไม้ประดับ

ภูมิปัญญาชาวบ้าน/ความเชื่อ : เป็นว่านทางเมตตามหานิยม

3. ว่านนางพญาหงส์ทอง

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Globba schomburgkii* Hook.f.

ชื่อวงศ์ : ZINGIBERACEAE

ชื่ออื่น : ชายผี กระชายลิง กระทือลิง ว่านดอกทอง

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

เป็นไม้ล้มลุก อายุหลายปี ลำต้นเทียมสูง 50-80 เซนติเมตร ลำต้นใต้ดินเป็นเหง้า เหง้าหลักรูปไข่แคบ มีรากเป็นพวงคล้ายกระชาย ใบเดี่ยวเรียงสลับระนาบเดียว รูปรีแกมรูปใบหอก ช่อดอกออกที่ปลายยอด มีดอกย่อยจำนวนมาก ดอกบานยาวประมาณ 2.5 เซนติเมตร

สรรพคุณทางสมุนไพร/ประโยชน์ : ปลุกเป็นไม้ประดับ

ภูมิปัญญาชาวบ้าน/ความเชื่อ : เป็นว่านทางเมตตามหานิยม

สกุล Zingiber (2ชนิด)

1. ว่านไฟชมพู

ชื่อวิทยาศาสตร์ : Zingiber sp.

ชื่อวงศ์ : ZINGIBERACEAE

ชื่ออื่น : ว่านไฟ

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

เป็นไม้ล้มลุก อายุหลายปี สูงได้ถึง 1 เมตร ลำต้นใต้ดินเป็นเหง้าทอดเลื้อยสั้นๆ เนื้อในหัวสีขาวอมชมพู มีกลิ่นฉุนร้อน ใบเดี่ยว เรียงสลับระนาบเดียว รูปใบหอก ปลายใบเรียวแหลม ช่อดอกออกจากเหง้า

สรรพคุณทางสมุนไพร/ประโยชน์ :

หัว: แก้ฟกช้ำ บวม เคล็ดขัดยอก ช่วยสมานบาดแผลและห้ามเลือด

ใบ: แก้ครั่นเนื้อครั่นตัว แก้ปวดเมื่อย

ดอก: ช่วยกระจายเลือดที่เป็นลิ่มเป็นก้อนให้แตก

ราก: แก้เลือดกำเดา แก้อาเจียนเป็นโลหิต

2. ไพลเหือง

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Zingiber cassumunar* Roxb.

ชื่อวงศ์ : ZINGIBERACEAE

ชื่ออื่น : ปูลอย ปูเลย(ภาคเหนือ) ปูขม้น มั่นสะล่าง(ไทยใหญ่-แม่ฮ่องสอน) ว่านไฟ(ภาคกลาง) ว่านปอบ(ภาคอีสาน)

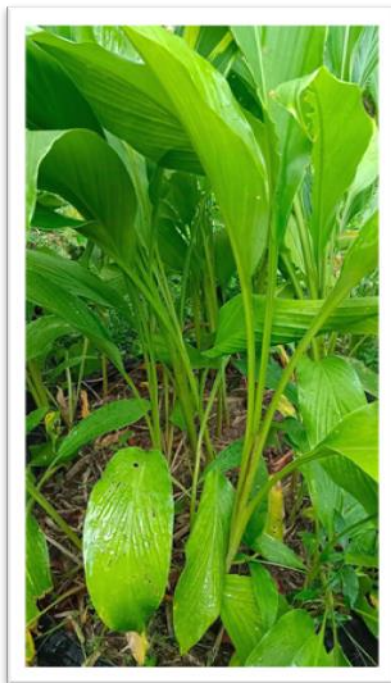
ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

เป็นไม้ล้มลุกมีความสูงประมาณ 0.7-1.5 เมตร มีเหง้าอยู่ใต้ดิน เปลือกมีสีน้ำตาลแกมเหลือง เนื้อด้านในมีสีเหลืองถึงสีเหลืองแกมเขียว ทางเหนือหรือลำต้นเทียมขึ้นเป็นกอ ใบเป็นรูปขอบขนานแกมรูปหอก เป็นใบเดี่ยวเรียงสลับ กว้างประมาณ 3.5-5.5 เซนติเมตรและยาวประมาณ 18-35 เซนติเมตร ออกดอกเป็นช่อ แทงจากเหง้าใต้ดิน กลีบดอกมีสีนวล มีใบประดับสีม่วง ลักษณะของผลเป็นผลแห้งรูปกลม

สรรพคุณทางสมุนไพร/ประโยชน์ : ลดอาการอักเสบภายนอก บรรเทาอาการท้องอืด ท้องเฟ้อ และขับลม บรรเทาอาการของโรคหอบหืด

สกุล *Amomum* (2ชนิด)

1. ว่านสาวหลง

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Amomum schmidtii* (K.Schum) Gagnep.

ชื่อวงศ์ : ZINGIBERACEAE

ชื่ออื่น : ว่านร้อนทอง เสน่ห์มหาพรหม

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

เป็นไม้ล้มลุก อายุหลายปี ลำต้นใต้ดินเป็นเหง้า ลำต้นเหนือดินสูง 1-1.5 เมตร ใบเดี่ยว เรียงสลับ ระบายเดียว รูปรีหรือรูปใบหอก ปลายมีติ่งยาว โคนสอบ ขอบเรียบ ด้านล่างมีขนนุ่ม มีกลิ่นหอม ช่อดอกแบบช่อเชิงลด ดอกสีขาวมีแถบสีเหลือง มีประสีแดงใกล้โคนกลีบ ใบประดับรูปขอบขนาน ใบประดับย่อยม้วนเข้าหากัน ปลายหยักสองถึงสามหยัก กลีบเลี้ยงโคนเชื่อมติดกันเป็นหลอดแคบ ปลายแยกเป็นสามแฉกสีขาวถึงสีน้ำตาลอ่อน กลีบปากสีขาวกลางกลีบมีแถบสีเหลือง โคนกลีบมีประสีแดง กลีบรูปคล้ายพัด

สรรพคุณทางสมุนไพร/ประโยชน์ : ใช้สกัดทำน้ำหอม

ภูมิปัญญาชาวบ้าน/ความเชื่อ : เป็นว่านทางเสน่ห์และเมตตามหานิยม

2. เร่วน้อย

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Amomum villosum* Lour.

ชื่อวงศ์ : ZINGIBERACEAE

ชื่ออื่น : หมากร่อง (สระบุรี) / มะอึ้ หมากรอ้อ มะหมากรอ้อ (เชียงใหม่) / หมากร่อง (ภาคอีสาน)

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

เป็นไม้ล้มลุก อายุหลายปี สูงประมาณ 1-2 เมตร มีลำต้นใต้ดินเรียกว่าเหง้า มีข้อและปล้องชัดเจน เลื้อยขนานพื้นดินและแตกแขนงเป็นแง่ง ลำต้นเทียมเหนือดินคือส่วนของกาบใบที่หุ้มซ้อนทับกันมีสีเขียว ทรงกระบอกกลม เนื้อในสีขาวเหลืองและมีกลิ่นหอมเฉพาะ เป็นใบเดี่ยว ออกเรียงสลับ ผิวใบสีเขียวเข้มเป็นมัน ลักษณะของใบเรียวยาว เป็นรูปขอบขนานหรือรูปขอบขนานแกมใบหอก ดอกออกเป็นช่อจากยอดที่แทงขึ้นมาจากเหง้า ดอกจะรวมอยู่ในก้านเดียวกันเป็นช่อยาว ๆ คล้ายกับดอกข่า กลีบดอกเป็นสีชมพูอ่อนแล้วจะเปลี่ยนสีน้ำตาลเทา โคนกลีบดอกจะเชื่อมติดกันเป็นท่อ ปลายแยกเป็นกลีบ ก้านช่อดอกสั้น ผล ลักษณะผลค่อนข้างกลม ลักษณะเป็น 3 พู มีขน ผลแก่สีน้ำตาลแดง

สรรพคุณทางสมุนไพร/ประโยชน์ :

- ใบ ช่วยขับลม แก้ขับปัสสาวะพิการ
- ดอก แก้ไข้ที่มีเม็ดขึ้นตามตัว
- ผล แก้ไข้ริดสีดวง แก้หืด ไอ แก้ระดูขาว